

Araştırma Makalesi

Filistin'de İki Devletli Çözümün Önündeki Engeller ve Bir Çözüm Önerisi

Abdullah METİN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF
abmetin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4426-6380

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin'i ele geçiren Britanya burada Siyonistlere bir Yahudi yurdu kurma sözü verdi. Arap çoğunluğu yok sayan bu girişim Yahudi yurdunu kurmayı başaramadığı gibi Filistinli gruplar arasında büyük bir düşmanlığa sebep oldu. Britanya'nın 1948'de sorunu çözmeden manda yönetimini sona erdirmesi, Araplar ve Yahudiler arasında çatışmayı kaçınılmaz kıldı. İsrail'in sistematik işgali ise sorunu çözümsüzlüğe mahkûm etti. Bu çalışmanın amacı Filistin-İsrail meselesinde en makul çözüm olarak görülen iki devletli çözümün önündeki engelleri ortaya koymaktır. Bu engeller İsrail'den, Filistin'den ve uluslararası toplumdaki kaynaklanan engeller olarak üç başlıkta ele alındı. Çalışma göstermiştir ki, İsrail'de aşırı sağın yükselişi ve yayılcı (irredantist) Siyonist devlet aklı, Filistin'de direniş örgütleri arasında ortak hareket imkanının sağlanamaması ve uluslararası arenada baskın bazı devlet, örgüt ve şirketlerin BM kararlarına aykırı olarak İsrail işgalinin yanında hizalanması çözümün önündeki en büyük engellerdir. Bu çalışma, yazar tarafından önerilen bir çözüm taslağını da içermektedir.

Anahtar kelimeler: Filistin/İsrail sorunu, iki devletli çözüm, Siyonizm, Ortadoğu
JEL Sınıflandırma Kodları: D72, D73, D74

Obstacles to the Two-State Solution in Palestine and a Deal Proposal¹

Abstract

Britain, which occupied Palestine in World War I, promised Zionists to establish a Jewish national home there. This intention, which ignored the Arab majority, not only failed to establish a Jewish homeland, but also caused great hostility among Palestinian groups. Britain's termination of the mandate in 1948 without solving the problem made conflict between Arabs and Jews inevitable. In the on-going process, Israel's systematic occupation condemned the problem to deadlock. This study aims to reveal the obstacles to the two-state solution, which is seen as the most reasonable solution to the Palestine-Israel issue. These obstacles were discussed under three headings: obstacles arising from Israel, Palestine, and the international community. The study has shown that the rise of the far right in Israel and the irredentist Zionist raison d'etat; the lack of unity and joint action among resistance organizations in Palestine; and the alignment of some dominant states, organizations, and corporations in the international arena on the side of the Israeli occupation are the biggest obstacles to the solution. The study also includes a deal draft proposed by the author.

Keywords: The Palestine/Israel Question, two-state solution, Zionism, Middle East
JEL Classification Codes: D72, D73, D74

¹ Extended abstract is presented at the end of the article

Geliş Tarihi (Received): 31.01.2024 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 02.08.2024

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Metin, A. (2024). Filistin'de iki devletli çözümün önündeki engeller ve bir çözüm önerisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 946-978. doi: 10.18074/ckuiibfd.1429619

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı Filistin-İsrail meselesinin niçin çözülemediğini tarihi ve güncel boyutlarıyla ortaya koymak ve çözümün önündeki engelleri tasnif etmektir.

Filistin-İsrail meselesine dair çözüm önerilerinin tanıtılmasına, değerlendirmesine ve uygulanabilirliğine odaklanan çok sayıda çalışma olmasına rağmen (Naqvi, 1986; Hilal, 2007; LeVine 2009; Morris, 2009; Rahman 2020; Egel vd., 2021) çözümün önündeki çok boyutlu engelleri tasnif eden bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Çalışma ayrıca Filistin-İsrail sorununa özgün bir çözüm taslağı önermesi bakımından da literatüre katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın tasarımı iki devletli çözüm esas alındı. Her ne kadar Filistin ve İsrail'deki siyasi bileşenler iki devletli çözüm konusunda ittifak etmemiş olsalar da Birleşmiş Milletlerin ve sorunla doğrudan ilgili Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Arap Ligi'ne üye ülkeler ve Türkiye'nin genel tutumu sorunun iki devletli çözümü yönündedir. Ayrıca Filistin ve İsrail'i devlet olarak tanıyan neredeyse tüm devletler de iki devletli çözümü esas almaktadır.

Çalışmamızda benimsenen reel-politik bakış açısı da iki devletli çözümün daha uygulanabilir olduğuna işaret etmektedir. Bu bakış açısını benimsemekle, tarihî Filistin topraklarının %78'ini İsrail'e, sadece %22'sini Filistin'e bırakan iki devletli çözüm önerisinin hakkaniyetli olduğunu ve nihai çözüm önerisi olduğunu savunmuyoruz. Bu çalışmada reel-politik; güce boyun eğmek ya da koşulların belirleyiciliğine teslim olmak anlamında değil; koşulların gösterdiği en uygulanabilir politikayı aramak anlamında kullanıldı. Çalışma içerisinde detaylıca ele alınacak olmakla birlikte, Filistin-İsrail meselesinin reel-politiğini belirleyen koşullar şunlardır:

1. İsrail'in tarihî Filistin'in %78'inde devlet ilan etmiş olması, fiilen %94'ünü yönetmesi ve tamamının hava, deniz sahasını ve kara sınırlarını kontrol etmesi;
2. İsrail'i tanıyan BM üyesi 165 devletin ve Filistin'i tanıyan 145 devletin² neredeyse tamamının bu iki ülkeyi 1967 sınırlarına referans vererek tanınması;
3. ABD, Birleşik Krallık ve AB'nin İsrail'in devletleşmesini şartsız olarak desteklemesi, Arap ülkelerinin bir kısmının İsrail'i tanınması ya da ilişkilerini normalleştirilmesi;

---

² 7 Ekim 2023 El-Aksa Tufanı Operasyonu öncesi Filistin'i tanıyan devlet sayısı 139'du. Bu çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla 145'e çıkan sayının artması kuvvetle muhtemeldir.

4. Filistin'in iki önemli direniş örgütünden Filistin Kurtuluş Örgütü'nün 1993'te Oslo Anlaşması ile İsrail'i tanıması ve silahlı direnişi bırakması, Hamas'ın ise, İsrail'i tanımamakla birlikte, Filistin Devleti'nin 1967 sınırlarında kurulmasını kabul etmesi;
5. Filistin direnişinin "nehirden denize birleşik Filistin" idealinin Filistin milliyetçiliği ve birkaç devlet dışında desteklenmemesi, Filistin direnişinin güçlü askeri ve maddi destek alamaması;
6. 7 Ekim 2023 sonrası İsrail'in Gazze'de başlattığı katliamı durdurma konusunda dahi başarısız olan bölge güçlerinin ve uluslararası toplumun Filistinlilerin tarihi hak iddialarına destek vermemesi;
7. İçinde doğduğu 19. yüzyılın siyasi ve hukuki şartlarında rasyonelliği ve ahlaklılığı fazla sorgulanmayan, güce dayalı, irredantist Siyonizm ideolojisinin ve arz-ı mev'ud mefkûresinin günümüzde uluslararası toplum ve uluslararası kurumlar tarafından tepkiyle karşılanması.

Filistin-İsrail sorununun parçası olan aktörler şu şekilde sıralanabilir: devletler, uluslararası siyasi yapılar, bölgesel siyasi yapılar, lobiler, siyasi partiler, silahlı örgütler ve uluslararası şirketler. Filistin ve İsrail çözümün iki ana tarafı oldukları için, aktörler üzerinden değil taraflar üzerinden bir tasnif yapılarak çözümün önündeki engeller şu üç ana başlıkta ele alındı: İsrail'den kaynaklı engeller, Filistin'den kaynaklı engeller ve uluslararası toplumdan kaynaklı engeller. Mezkûr aktörlerin sorun ve çözüm noktasında oynadıkları rollere alt başlıklarda değinildi.

Çalışmanın son bölümü sorunun çözümüne ayrıldı. Öncelikle mevcut çözüm önerileri kısaca tanıtıldı. Ardından Filistin-İsrail meselesine dair tüm barış planları incelenerek bir çözüm önerisinde olması gereken ana başlıklar belirlendi. Tarafların talepleri ve reel-politiğin gerekleri göz önünde bulundurularak 14 maddeden müteşekkil bir barış planı önerildi. Meselenin tüm ana başlıklarını içeren çözüm önerimizdeki maddelerden bir kısmı mevcut barış planlarındaki önerilerin yeniden formüle edilmesi ile oluşturuldu, bir kısmı ise tamamen özgündür. Neticede uygulanabilirlikten öte, tarafların müzakereye değer görebileceği bütüncül ve tutarlı bir metnin ortaya çıkması hedeflendi ki tüm barış planlarının esas amacı budur.

2. Filistin-İsrail Sorununun Tarihî Arka Planı

Bir siyasi sorunun çözümünün ilk adımı sorunu tanımlayabilmek, ikinci adımı çözümün önündeki engelleri ortaya koyabilmektir. Sorunun tarihi, hukuki ve insani yönlerini ihmal eden çözüm önerilerinin başarıya ulaşma imkânının olmadığı aşikârdır. Filistin-İsrail sorunu İngilizlerin Filistin topraklarını ele geçirmesiyle başladı. Osmanlı'nın millet sisteminin sağladığı barış ortamı

içerisinde (Pax Ottomana) Filistin'in sakinleri olan Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler ve Dürziler birlikte varoluş ve çok kültürlülük ilkeleri çerçevesinde bir arada yaşamaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı başladığında İngilizlerin bölgedeki dil, din, mezhep, etnisite, kültür çeşitliliğini göz ardı ederek ve bölge dinamiklerinin aksine hareket ederek bir taraftan Mekke şerifi Hüseyin ve Britanya'nın Mısır Yüksek Komiseri McMahon arasındaki görüşmeler (1915-16) ile Arabistan, Suriye ve Irak'ı Haşimilere vadetmesi (Pappe, 2011, s. 31), diğer taraftan Balfour Deklarasyonu (1917) ile Yahudilere Filistin'de bir Yahudi yurdu sözü vermeleri günümüze değin süren çatışmaları tetiklediği gibi kurulan her bir devletin içerisinde azınlık sorunlarına ve otoriter yönetimlere sebebiyet verdi. Neticede bölgede siyasi ve askeri gücün belirleyici olduğu, bireysel ve kolektif insan haklarının geri plana atıldığı ve bölge barışının en önemli unsuru olan çok kültürlülüğün yok edildiği bir sosyo-politik anlayış ortaya çıktı.

Britanya Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'un 1917'de, Kudüs'ün ele geçirilmesinden bir ay önce Siyonistlerin öncü isimlerinden Walter Rothschild'a Dünya Siyonist Kongresi'ne sunmak üzere ilettiği ve *Balfour Deklarasyonu* olarak anılan kısa metin şu paragraftan ibarettir (Balfour, 1917):

Saygıdeğer Lord Rothschild, Majestelerinin Hükûmeti adına kabineye sunulan ve kabul edilen Yahudi Siyonist isteklerini sempati ile karşılayan müteakip deklarasyonu iletmekten memnuniyet duyarım. Majestelerinin Hükûmeti, Filistin'de Yahudiler için bir millî yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır. Filistin'deki mevcut Yahudi olmayan toplumların sivil ve dinî haklarına ve başka ülkelerde yaşayan Yahudilerin sahip oldukları haklara ve siyasî statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağı açıkça anlaşılmalıdır. Bu deklarasyonu, Siyonist Federasyonu'nun bilgisine sunmanızdan memnuniyet duyacağım.

Deklarasyonda Yahudiler ismen zikredilirken Filistin'de yaşayan diğer unsurlar Yahudi olmayan unsurlar olarak tanımlanarak bir nevi yok sayıldı. İngilizlerin bu yok sayışını, Siyonistlerin Filistin'i insansız bir coğrafya gibi resmettikleri "topraksız bir halk için halksız bir toprak" sloganı izledi. 1920'de San Remo Konferansı'nda Filistin Britanya'ya bırakıldı (San Remo, 2020).

İngilizler Filistin'de askeri idare başlattılar. 1 Temmuz 1920'de sivil idareye geçildi ve bir Yahudi olan Herbert Samuel ilk Yüksek Komiser olarak atandı (Gavish, 2005, s. 36). Askeri idare döneminde kullanılan *İşgal Edilen Toprakların Yönetimi* ismi *Filistin Yönetimi* olarak değiştirildi. 1922'de Cemiyet-i Akvam kararı ile Filistin'de Britanya manda yönetimi resmen başladı ve Filistin Manda Anayasası ilan edildi.

Cemiyet-i Akvam tarafından yetkilendirilen ve hatta Yahudi Yurdu'nu kurmakla mükellef kılınan Britanya'nın denetimi ve gözetimi altında Filistin'deki Yahudi nüfusu yıllar içerisinde süratle arttı. Balfour Deklarasyonu'ndaki Yahudi yurdu ifadesinden bir Yahudi devleti çıkarımı yapan Siyonistler kuracakları devletin hazırlıklarına başladılar. İktisadi ve zirai faaliyetlerinin geliştirilmesinin yanı sıra müstakbel devletlerinin temelini oluşturacak güvenlik birimleri, paramiliter gruplar, mahkemeler, okullar, posta teşkilatları kurdular. İbranicenin eğitimini yaygınlaştırdılar. 1920'de *Asefat Hanivharim* isimli bir meclis ve *Va'ad Leumi* adında bir yürütme birimi kurarak (Blumberg, 1998, s. 45) Knesset'in temellerini attılar.

Yahudiler ayrıca ellerindeki toprak miktarını da artırdılar. 20. yüzyıl başında Yahudilerin elindeki toprak %0,8 iken (218 bin dönüm) (Stein, 1984, s. 226), devletin ilan edildiği 1948'e kadar bu oran yaklaşık %7'ye çıktı (1.850 bin dönüm)³ (UN, 1980). Bu toprağın 181 bin dönümünü Britanya Manda Hükümeti Yahudilere imtiyaz (concession) olarak verdi. Yahudiler 120 bin dönüm araziyi kiliselerden ve yabancı şirketlerden, 1 milyon dönümden fazlasını ise Arap toprak ağalarından satın aldılar. Kalan 500 bin dönüm kadarı da çiftçilerin (fellahin) satmış olduğu topraklardır (Granot, 1952, s. 278). Arap toprak ağalarının büyük çoğunluğu Filistinli değil, Lübnanlıydı. Lübnanlı sadece dört ailenin -Sursok, El-Tueyni, El-Tiyan ve El-Salam- sattığı toprak 900 bin dönümün üzerindedir. Filistinli eşrafın sattığı topraklar ise genelde yüz veya bin dönümlerle ifade edilmektedir (Stein, 1984, Appendix 3). Filistin köylülerinin çoğunluğu topraklarını doğrudan Siyonistlere satmadı. Siyonistlerin toprak için yüksek bedeller ödediklerini bilen toprak ağaları ya da birtakım Arap komisyoncular köylüden düşük fiyattan aldıkları toprakları Siyonistlere yüksek kâr marjıyla satmaktaydı (Stein, 1984, s. 21, 41).

Hâşimi Araplar Irak, Ürdün ve Arabistan'da kendilerine vadedilen topraklar üzerinde devlet hazırlıklarına girişirken Filistinli Araplar devlet kurabilme imkânından uzak olduklarını fark ettiler. Nitekim McMahan-Hüseyin görüşmelerinde (McMahon & Hüseyin, 1915) Filistin'de bir Arap devleti kurulması vadedilmemişti (Friedman, 1970, s. 116).

Siyonistlerin devlete hazırlık süreçlerine tepki olarak Filistinliler Arap kongrelerini toplayıp eyleme geçmeye çalışsalar da İngilizlerin Filistin'de bir Arap devletini desteklememeleri ve İngiliz himayesindeki Siyonistlerin bir taraftan göçlerle (aliyah) Filistin'deki nüfus dengesini Yahudiler lehine değiştirme (Gelvin, 2019, s. 260), diğer taraftan devletleşme sürecini hızlandırma çabaları Araplarda ciddi bir endişe oluşturdu. Filistinliler henüz bağımsızlığını kazanmamış olan Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün gibi ülkelerden bir destek göremediler. 1920'li yıllarda nüfus dengesinin lehlerine olmasının verdiği rahvet

³ Tüm Filistin toprakları yaklaşık 27 milyon dönümdür.

ufuktaki Yahudi devleti tehdidinin önüne geçecek proaktif bir tutum almalarını engelledi.

1930'lu yıllarda artan Yahudi göçü, Yahudilerin yerleşim yerlerini genişletmesi ve paramiliter grupların tacizleri Arapların tehdidin ciddiyetini algılamalarını sağladı, fakat sorun geri döndürülemez bir hal almıştı. Bir tarafta Filistin'in potansiyel lideri Hacı Emin El-Hüseyni siyasi girişimlerde bulunurken diğer tarafta Filistinliler aleyhlerine dönen sürece tepki olarak ayaklandı. Tarihe *Büyük İsyân* olarak geçen 1936'daki bu ayaklanma esnasında İngilizler, Araplar ve Yahudilerden binlercesi hayatını kaybetti (Khalidi, 2008, s. 26). Soruna bir çözüm bulmak isteyen İngilizler aynı yıl Peel Komisyonu raporu ile iki devletli çözümü ilk defa gündeme getirdiler (Blumberg, 1998, s. 54). 1938'de *Woodhead Komisyonu* da iki devletli çözüm için üç farklı versiyon içeren bir plan hazırladı. Filistin cephesinden destek görmeyen bu iki plan 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle rafa kalktı.

2. Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında Yahudilerin Almanya başta olmak üzere Doğu Avrupa'da katliamlara uğraması sonucu Filistin'e artan göçleri nüfus dengesine büyük etki etti. Aslında savaş öncesinde 1933'te Alman Nazi hükümeti ile Alman Siyonistleri arasında altı yıl içerisinde 60 bin Yahudi'nin Filistin'e transferini öngören *Haavara Anlaşması* imzalanmıştı ama bu rakam Siyonistlerin arzuladığından oldukça azdı.

Almanya *Madagaskar Planı* (1939) ile dört yıl boyunca her yıl bir milyon Yahudi'yi Madagaskar adasına taşımayı planladı, fakat savaş şartları sebebiyle uygulama imkânı bulamadı. Diğer taraftan İngilizler savaşın başladığı 1939'da Beyaz Dosya (White Paper) ile Filistin'e Yahudi göçünü kısıtladı (Khalidi, 2008, ss. 25-26; Gelvin, 2019, s. 264). Buna tepki olarak Siyonistler, Yahudileri Filistin topraklarına taşımak için *Berihâ Hareketi* adında illegal göçü (İngilizlerin izin verdiği *Aliyah Alef* göçlerinden farklı olarak *Aliyah Bet* (1939-1948) olarak isimlendirilir) başlattı. Aynı zamanda Irgun ve Lehi gibi Yahudi silahlı örgütleri İngiliz askerlere suikastlar düzenlediler (Blumberg, 1998, ss. 64-65). İngilizler bu suikastlara şiddetle mukabele ettiler. Yüz bin civarındaki İngiliz askeri olayları kontrol etmede yetersiz kalıyordu. Sonuçta 1948'de devlet ilan edildiğinde Yahudi nüfusu toplam Filistin nüfusunun üçte birine ulaşmıştı. Britanya, savaş sona erince sorunun çözümünü Birleşmiş Milletlere havale etti. 1947'de Hindistan'dan çekilirken ardında Keşmir sorununu bırakan Britanya bir benzerini Filistin'de tekrarlıyordu.

Birleşmiş Milletler (1947) 181 sayılı kararla Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında iki devlete bölünmesini önerdi. Sınırlar oldukça ince düşünülerek çizilmişti; her iki devlet de üç parçadan oluşacak ve her ikisi de Akdeniz'e, Ölü Deniz'e, Lübnan'a, Ürdün'e ve Mısır'a komşu olacaktı. Böylece her iki devletin bölgedeki siyasi ve ticari iş birliklerinin önü açılıyordu. Ne var ki, nüfusun %33'ünü oluşturan ve Filistin topraklarının sadece %7'sini ellerinde bulunduran

Yahudilere Filistin topraklarının %55'i bırakılmıştı. Araplara Filistin'in %42'si verilmiş, %3'ü oluşturan Kudüs'e ise özel bir statü tanınmıştı. Filistin nüfusunun %67'sini oluşturan Araplar planı şiddetle reddetti. İngilizlerin çekildiği gün, 14 Mayıs 1948'de Siyonistler İsrail Devleti'ni ilan etti. Bağımsızlık bildirisinde (1948) her ne kadar BM 181 sayılı Paylaşım Planı'na atıf yapılsa da İsrail Devleti Eretz-İsrail'de yani sınırları belli olmayan bir İsrail yurdunda ilan edilmişti. 1948-49 savaşında Arap ordularını mağlup eden İsrail, topraklarını %78'e çıkardı (Levine, 2009, s. 28; Pappé, 2011, s. 40).

1967 Savaşı'nda beş Arap ülkesi (Suriye, Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan) karşısında tekrar galip gelen İsrail, tarihî Filistin'in %78'i üzerindeki egemenliğini uluslararası arenada kabul ettirdi ve kalan %22'yi de ele geçirmek için sistematik bir işgal politikasına girişti. İlegal yerleşimler kurarak bu konuda ciddi ilerleme gösterse de Filistin direnişi ve uluslararası toplumun tepkileri sebebiyle 1967 sonrası işgalini meşrulaştıramadı.

3. Çözümün Önündeki Engeller

1917'de başlayan Filistin-İsrail sorunu zaman içerisinde boyut değiştirdi ve oldukça karmaşıklaştı. Devletler, uluslararası siyasi yapılar, bölgesel siyasi yapılar, lobiler, siyasi partiler, silahlı örgütler ve uluslararası şirketler sorunun parçası haline geldiler ve çözümün önünde engel teşkil ettiler. Çözümün önündeki tüm bu engeller çalışmada İsrail'den, Filistin'den ve uluslararası toplumdan kaynaklı engeller olarak üç ana başlıkta ele alındı.

3.1.İsrail'den Kaynaklı Engeller

İsrail kanadında iki devletli çözümün önündeki engeller; dış politikada uzlaşmama, sistematik işgal politikası, barış tekliflerine karşı duruş ve BM kararlarına uymama şeklinde başlıklandırılabilir.

3.1.1. Siyonist Devlet Politikası ve Dış Politikada Uzlaşmama

İsrail siyaseti oldukça parçalıdır ve her bir unsurun Filistin meselesine yaklaşımı farklıdır. Yahudiler; Aşkenazi (Almanya ve Doğu Avrupa Yahudileri), Sefardim (İspanyol Yahudileri), Mizrahi (Doğu Yahudileri) olarak üçe ayrılmaktadır. Bir de Falaşa denilen Afrika'dan getirilen, toplumda ve siyasette etkisiz alt grup bulunmaktadır. İsrail devlet felsefesi olan Siyonizm fikrini geliştiren, bu fikri gerçekleştirmek için İngilizlerle diplomasi yürüten, Siyonizm davasının maddi ve insani bedelini ödeyenler Aşkenazi Yahudileridir. İsrail Devleti de Aşkenazilerin siyasi yorumları üzerine kuruldu. İsrail'de bugüne kadar görev yapan 11 cumhurbaşkanından 9'u ve başbakanların tümü Aşkenazidir.

İsrail'de ilk seçimlerin gerçekleştiği 1949'da sosyalist-Siyonist parti Mapai seçimleri kazandı. 1949'dan 1977'ye kadar iktidar sol partilerin elindeydi. 2.

cumhurbaşkanı İshak Ben-Zvi'den 7. Cumhurbaşkanı Ezer Weizman'a kadar yaklaşık 50 yıllık sürede (1952-2000) tüm cumhurbaşkanları İşçi partisi üyesiydi ya da bağlantılıydı. 1977'de Likud'un zaferi ile sağ partiler devlet politikalarında daha etkili oldular. 8. Cumhurbaşkanı Moşe Katsav (2000-2007) ile Likud partisi ilk defa cumhurbaşkanı çıkardı.

İsrail siyasetindeki parçalı yapıyı daha iyi anlatabilmek için belirtmek gerekir ki, 1949'dan bugüne hiçbir parti tek başına hükümet kuramadı; hükümetler en az 4 parti, ortalama 6,9 partinin katılımı ile kuruldu. Siyasi iktidarsızlığın yanında hükümet istikrarsızlığından da bahsedilebilir. 1949'dan 2022'ye kadar 36 hükümet kuruldu, yani hükümetlerin ortalama ömrü iki yıldır. 2019-2022 hükümet krizinde üç yılda beş seçim gerçekleştirilerek en istikrarsız dönem yaşandı.

2009'dan itibaren (1 yıl ara hariç) başbakanlık görevini yürüten Likud lideri Benjamin Netanyahu 2022 sonunda İsrail tarihinin en aşırı sağcı ve dinci hükümetini kurdu. Bu hükümet şu partilerden oluşmaktadır: Likud, Şas, Birleşik Tevrat Yahudiliği (*Yahadut HaTora HaMeuhedet*), Dini Siyonizm (*HaTzionut HaDatit*), Yahudi Gücü (*Otzma Yehudit*) ve Noam.

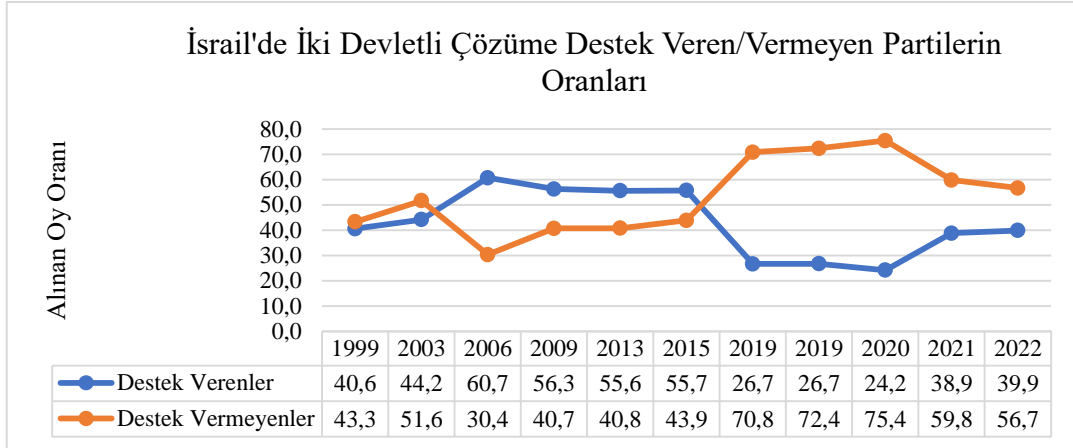
İsrail siyasetindeki en temel bölünme devletin niteliğine dairdir. Sol, seküler, liberal cenah devletin laik, demokratik, liberal ve çok kültürlü karakterini; sağ, dinci, otoriter cenah ise teokratik, muhafazakâr, milliyetçi ve Yahudi karakterini ön plana çıkarmaktadır. Bu iki grubun ikinci ayrışma noktası ekonomi politikaları, sosyal yardımlar, dindar gruplara verilen muafiyetler ve Arap vatandaşlara yönelik politikalarıdır.

Konumuz açısından önemli olan üçüncü ayrışma noktası ise İsrail devletinin sınırlarına ve Batı Şeria'daki işgale bakıştır. Birinci grup iki devletli çözüme sıcak bakarken, ikinci grup Filistin'in tamamen işgal edilmesi taraftarıdır. Hatta ikinci gruptan daha da aşırı olanlar, Batı Şeria ve Gazze'deki ve hatta İsrail içindeki tüm Arapların İsrail'den çıkartılarak homojen teokratik bir Yahudi devleti kurma arzusundadırlar.

Çözüm şartları ve yöntemleri farklı olmakla birlikte iki devletli çözümü savunan kayda değer partiler şunlardır: İsrail İşçi Partisi (Ha'Avoda), Kadima, Gelecek Partisi (Yesh Atid), Meretz, İsrail Evimiz (Yisrael Beiteinu), Ra'am, Hadash, Ta'al, Balad. Yine, işgal şartları ve yöntemleri farklı olmakla birlikte iki devletli çözümü savunmayan önemli partiler şunlardır: Likud, Tkuma, Yahudi Gücü (Otzma Yehudit), Şas, Birleşik Tevrat Yahudiliği (Yahadut HaTora HaMeuhedet), Mavi Beyaz (Kahol Lavan), Yahudi Yurdu (HaBayit HaYehudi), Yamina, Yeni Umut (Tikva Hadashas), Noam. Bu partilerin son 25 yılda aldıkları oylar iki devletli çözüme destek konusunda fikir verebilir.

Tablo 1: İsrail’de İki Devletli Çözüme Destek Yönünden Partilerin Oy Oranları

Kaynak: Seçim sonuçları baz alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vurgulamak gerekir ki, İsrail seçimlerinde Filistin meselesi ve güvenlik endişesi seçimlerin birinci gündem maddesi olmadığı için bu mesele seçmenlerin oy verme tercihlerinin temel belirleyicisi değildir. Ayrıca tüm partilerin çözüm şartları aynı değildir. Yukarıdaki tablo, sadece genel eğilimi göstermesi ve nasıl bir hükümet ile çözüm sürecinin konuşulabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

İsrail siyasetini neredeyse tamamen Siyonist partiler yönlendirmektedir. Sol Siyonizm, seküler Siyonizm, sağ Siyonizm ya da dini Siyonizm olarak farklı kamplara bölünmüş olsalar da Siyonist doktrin hakimdir. Siyonizmin bu farklı anlayışları dış siyasette İsrail topraklarının nereye kadar yayılacağı, yayılmanın yönteminin ve hızının ne olacağı ve bu topraklardaki Araplara nasıl davranılacağına kadar ayrılmakla birlikte iç siyasette de İsrail devletinin dini ve etnik karakteri ve bu karakter çerçevesinde iç politika, dış politika, eğitim, din politikaları, kamu ve hatta belediye hizmetlerinin sunulmasına kadar birçok farklı konuda ayrılmaya yol açmaktadır. Siyonist olmayan birkaç İsrail partisi ile Arap partileri bu Siyonist hakimiyetin içerisinde siyasi varoluş mücadelesi vermektedir.

3.1.2. Sistematik İşgal Politikası

2000'lere kadar İsrail'in resmi duruşu iki devletli ve Filistin devletinin silahsızlandırıldığı bir çözümden yanaydı. 1993 ve 1995 Oslo Görüşmelerinde de bu duruşu muhafaza etti. Fakat görüntüdeki bu pozisyonun aksine asıl planın başka olduğu aşikardır. Çünkü İsrail 1967 sonrası topraklarda ilk yerleşim yerini 1968'de kurdu. 1974'ten sonra buna yenilerini ekledi. Ortodoks Yahudiler kurdukları *Gush Emunim* hareketi ile yerleşim kurmayı organize bir hale getirdiler ve Golan, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'de illegal yerleşimlerin sayısı Oslo

Anlaşmalarından sonra da artarak devam etti. İsrail’de konut fiyatlarının yüksekliğinin yanı sıra, işgal topraklarında yerleşmeyi kabul edenlere ucuz arazi, konut ve kredi imkânının sağlanması, bu yerleşimlere tüm altyapı ve güvenlik imkânlarının sunulması ile vatandaşlar işgal topraklarında ikamet etmeye teşvik edildi.

Bu illegal yerleşimler BM kararlarında defalarca kınandı. Uluslararası Ceza Mahkemesi İsrail’in 4. Cenova Sözleşmesi’ni ihlal ederek savaş suçu işlediğine hükmetti. Avrupa Birliği, ABD, Rusya, Türkiye gibi küresel ve bölgesel aktörler de bu yerleşimleri illegal saymaktadırlar. Tüm bu tepkilere rağmen yerleşimlerdeki nüfus sürekli artmaktadır. Şöyle ki, 1970’de Doğu Kudüs’te 9 bin, Batı Şeria’da 700, Golan Tepelerinde 50 Yahudi yaşarken, bugün Doğu Kudüs’te 220 bin, Batı Şeria’da 450 bin, Golan Tepelerinde 25 bin kadar olmak üzere 1967 sınırlarının ötesinde yaklaşık 700 bin Yahudi yaşamaktadır (United Nations, 2023). Uluslararası toplum tarafından iki devletli çözümün önündeki en büyük engel olarak görülen bu yerleşimler, İsrail’deki sağ blok tarafından tek devletli çözüm yönünde atılan adımlar olarak görülmekte ve desteklenmektedir.

İsrail Batı Şeria’daki bürokratik faaliyetleri yürütmek için 1981’de *Sivil İdare*’yi (Civil Administration) kurdu. 1994 Kahire Anlaşması ile bazı yetkiler Filistin Kurtuluş Örgütü yönetimine devredilince Sivil İdare’nin yerini COGAT (*Coordinator of Government Activities in the Territories* (1994)) aldı. Bu idare altında şu yöntem ve uygulamalarla Batı Şeria’da sistematik ve planlı bir işgal politikası uygulanmaktadır: yerleşimlerin ve yerleşimcilerin sayısını sürekli artırmak suretiyle işgalin genişletilmesi, yerleşimlerin güvenliği gerekçesiyle ayırım duvarları inşa edilmesi, coğrafi olarak bütünlüğü kalmayan Batı Şeria şehirleri arasındaki geçişlerin kontrol noktaları (*checkpoint*) ile denetlenmesi (175 kalıcı kontrol noktası ve diğer bariyerler bulunmakta), Batı Şeria’nın sınırlarının kontrol edilerek Ürdün ve Filistin arasındaki sınır bağının kopartılması, Filistin hava sahasının kontrol edilerek ulusal ya da uluslararası uçuşlara izin verilmemesi (*no-fly zone*), Batı Şeria’daki su kaynaklarının kontrol edilmesi, C bölgesi dışında askeri hukukun uygulanarak işgalci askerlerin işlediği suçların sivil yargı denetiminden çıkartılması, paramiliter işgalci yerleşimcilerin Filistinlilere karşı işlediği suçlara göz yumulması, Batı Şeria’da COGAT marifetiyle Filistinlilerin evlerinden tahliye edilmeleri, evlerinin yıkılması, evlerine, arazilerine, tarım ürünlerine el konulması ya da tahrip edilmesi ve Filistinlilerin kullandığı su kaynaklarının tahrip edilmesi vb. (Amnesty International, 2014, 2022; B’Tselem Raporları 2021a, 2021b, 2021c, 2023; Yesh Din 2016, 2021, 2022; UNRWA 2023).

Diğer tarafta, Gazze’de 2,2 milyon insan sadece 350 km² alanda sistematik abluka ve ambargo altında yaşamaktadır. Gazze’nin hava, kara, deniz sahası İsrail tarafından kontrol edilmekte, Filistin’in BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nden doğan Akdeniz’de enerji kaynakları arama, çıkarma hakkı yok sayılmakta,

balıkçılık yapma hakkı engellenmekte ve sınırlandırılmaktadır. Ayrıca İsrail tecrit politikası (*seperation policy*) uygulayarak Gazze'nin Batı Şeria ile tüm bağlarını koparmaya çalışmakta, iki yakada yaşayan Filistinlilerin bir araya gelmesini ve her alandaki işbirliklerini engellemektedir. İsrail'in 7 Ekim 2023 sonrası Gazze'de başlattığı ve uluslararası hukukun dışına çıkarak yürüttüğü operasyon Gazze'nin insani kapasitesini büyük ölçüde, altyapısını ise tamamen yok etti. İsrail'in aleyhine Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde soykırım davası açılmasına sebep olan bu operasyon İsrail'in Gazze'yi işgal niyetini teyit etmektedir.

3.1.3. Barış Görüşmelerine Karşı Duruş

İsrail ve Filistin arasındaki ilk barış anlaşması Oslo Anlaşması (1993) oldu. Anlaşmanın genel şartları ve Batı Şeria'nın %85'inin İsrail kontrolüne bırakılması İsrail cephesinde genel olarak olumlu karşılandı. Fakat anlaşmaya karşı çıkan fanatik Siyonistler dönemin başbakanı İzak Rabin'i öldürdü. Anlaşma Filistin cephesinde ise ciddi bölünmelere sebebiyet verdi. El-Fetih anlaşmayı savundu fakat İsrail'in hak ihlalleri, yerleşimlerin sayısını artırması, Filistinli mültecilerin dönüşüne izin vermemesi Filistin kanadında gerginliği artırdı.

Madrid Görüşmesi (1991) ve Oslo Anlaşmalarından (1993-95) sonra sorunun çözümüne yönelik sayısız teklif getirildi ve birçok anlaşma yapıldı: *Gazze-Eriha Anlaşması* (1994), *El Halil Protokolü* (1997), *Wye River Memorandumu* (1998), *Camp David Zirvesi* (2000), *Taba Zirvesi* (2001), *Clinton Parametreleri* (2001), *Halkın Sesi Girişimi* (2002), *Suudi Girişimi* (2002), *Barış İçin Yol Haritası* (2003), *Cenova Girişimi* (2003), Fransa-İtalya-İspanya'nın ortak hazırladığı *Orta Doğu Barış Planı* (2006), *John Kerry Parametreleri* (2016) ve son olarak *Trump Barış Planı* (2020).

Talepler genelde şunları içermekteydi: İsrail'in Batı Şeria'daki işgali sona erdirmesi, illegal yerleşimleri durdurması, Golan Tepelerinden çekilmesi, Kudüs'ün uluslararası bir komitenin idaresine bırakılması ya da İsrail ve Filistin arasında idari olarak taksim edilmesi, 1967 sınırlarında iki devletin kurulması, mültecilerin Filistin'e dönüşüne izin verilmesi. Ne var ki, İsrail tarafı Batı Şeria'da mevcut egemenliğini devam ettirme, İsrail yerleşimlerini muhafaza etme, bölgeler arası geçişleri, hava sahasını, su bölgelerini ve Batı Şeria-Ürdün sınırını kontrol etme konusunda kararlıydı.

Filistin tarafı ise Harem-i Şerif'i de içine alacak şekilde Doğu Kudüs'te tam egemenlik talep etti. Yahudi Mahallesi ve Batı Duvarı'nda (*Burak ya da Ağlama Duvarı*) yönetim (egemenlik değil) İsrail'e bırakılabilirdi. İsrail ise Kudüs'te egemenliğin tamamen kendisinde olmasını istiyordu. Müslüman ve Hristiyan mahallelerinin yönetimi Filistin'e bırakılabilirdi. Mülteciler konusunda Filistin tarafı İsrail'in güvenli dönüşüne onay vermesini talep ediyordu. İsrail ise Filistinlilerin mülteci statüsüne düşmesindeki sorumluluğunu reddediyor ve İsrail'in Yahudi karakterine zarar vereceği gerekçesiyle geri dönüşüne karşı

çıkıyordu. İsrail tarafı ayrıca tüm direniş örgütlerinin silah bırakmasını ve muhtemel Filistin Devletinin ordusunun olmamasını ve silahsızlandırılmasını talep etmektedir. Filistin'in su kaynakları, hava ve deniz sahası ve kara sınırları üzerindeki egemenliğine de şerhler düşmektedir. Bu sebeple tüm bu görüşmelerden hiçbir sonuç alınamadı.

3.1.4. Birleşmiş Milletler Kararlarına Uymama

BM'nin Filistin-İsrail meselesine dair en önemli kararları şunlardır: Mültecilerin geri dönüş hakkını tanıyan 194 sayılı (1948), İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği tüm bölgelerden çekilmesine dair 242 sayılı (1967), İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesinin geçersiz olduğu ve Kudüs'te hiçbir ülkenin elçilik açmamasına dair 476, 478 (1980) ve ES-10/19 (2017) sayılı kararlar ve İsrail'in doğal kaynakları sömürmemesi, işgal topraklarında yerleşim yerleri ve duvarlar inşa etmemesi ve Doğu Kudüs de dâhil statükoyu değiştirmemesine dair 66/225 sayılı (2011) karar.

İsrail, mültecilerin geri dönüşüne izin vermemesi, 1967 sınırlarında ötesinde sistematik işgali devam ettirmesi, bu topraklarda yerleşimlerin ve yerleşimcilerin sayısını sürekli artırması, 1980'de Kudüs yasası ile Kudüs'ü birleşik olarak İsrail'in başkent ilan etmesi ile BM'nin bu meselede aldığı önemli kararların tamamını ihlal etti.

BM ayrıca 1975'te 3379 sayılı kararla Siyonizmin ırkçılığın ve ırksal ayrımcılığın bir formu olduğunu ilan etti⁴ ve 1983'te 38/180 sayılı kararında BM kararlarının gereğini yerine getirmediği için İsrail'i "barış sevmeyen üye" olarak niteledi.

İsrail BM Genel Kurulu kararlarının yanı sıra kınama kararlarının gereğini de yerine getirmemektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi verilerine göre 2023'te 21 kınamanın 14'ü, 2022'de 28 kınamanın 15'i, 2021'deki toplam 19 kınamanın 14'ü, 2020'de 23 kınamanın 17'si, 2019'da 8 kınamanın tamamı, 2018'de 27 kınamanın 21'i İsrail'e yöneliktir. Yani dünyanın birçok yerindeki kaosa ve savaşlara rağmen Kurul'un gündemini çoğunlukla İsrail işgal etmektedir (UN Watch, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023).

3.2. Filistin'den Kaynaklı Engeller

İşgalin mağduru olan Filistin tarafının çözümün önünde bir engel olduğunu varsaymak hakkaniyet açısından sorunlu görünse de bu çalışmada reel-politik esas alındı. Şöyle ki, BM asli üyesi olan İsrail, 193 ülkenin 165'i tarafından tanınmaktadır. Bu hukuki ve fiili durumun Filistin tarafından yok sayılması ve reel-politiğin aksine bir siyasi duruş gösterilmesinin yanı sıra içeride ortak hareket

⁴ 1991'deki Madrid görüşmesi öncesi İsrail'in şart koyması sebebiyle 46/86 sayılı kararla önceki karar ilga edildi.

edilememesi, temsil ve meşruiyet sorununa çözüm bulunamaması Filistin tarafından kaynaklı engeller olarak ifade edilebilir.

3.2.1. İki Devletli Çözüme İtirazlar

İngilizlerin manda yönetimi altında Yahudi Milli Yurdu'nun kurulması ve Filistin'de Yahudi varlığının meşruiyeti yönünde adımlar atarken Filistinliler Arap kongreleri tertip ederek işgale direnmenin yolunu aradılar (Muslih, 1988, s. 178 vd). Filistin Arap Kongrelerinin düzenli olarak toplanması değerli olmakla birlikte siyasi ve iktisadi olarak Dünya Siyonist Kongresi ile kıyaslanamaz derecede etkisizdi. Ayrıca Hüseyini ve Neşâşibi aileleri arasında süregiden rekabet de çok başlılığa sebep oldu (Zeedan, 2020, ss. 84-86) ve Filistin cephesini zayıflattı.

1935'te İzzeddin El-Kassam *Kara El (al-Kaff al-Aswad)* adlı bir direniş örgütü kurdu (Schanzer, 2008, s. 52). Nekbe'den⁵ sonra kurulan *Fedayiin* ve El-Fetih, Filistin kurtuluş mücadelesinin askeri kanadını oluşturdu. Tarihe geri dönüp bakıldığında Filistinli Arapların en büyük hatasının Filistin devletinin adını koymamaları, devletleşme için erken bir örgütlenme içine girmemeleri ve Filistin meselesini başlangıçta milli bir mesele değil de Arap meselesinin bir parçası gibi değerlendirmeleri olduğu görülür. Manda yönetiminin bitiminde Filistin Devleti'nin kurulabileceği yönünde bir beklenti vardı. Oysa McMahon-Hüseyin yazışmalarında Filistin'in hiçbir şekilde zikredilmemesi ve Balfour Deklarasyonu'nda Arap isminin dahi telaffuz edilmemesi buranın Araplara bırakılmayacağını işaretleriydi.

1936'daki Büyük Arap İsyanı yerinde fakat oldukça geç kalmış bir isyandı, bu yüzden amacına ulaşmadı. Tarihi hadiseleri dönemine göre değerlendirmek gerektiği notunu düşerek ve anakronizm hatasına düşmeyi göze alarak ifade edebiliriz ki Filistinlilerin 1947 Paylaşım Planı'nı reddetmeleri, üzerinde müzakere etmemeleri ya da 1948'de İsrail devleti ilan edildiğinde Filistin devletini ilan etmemeleri tarihi bir hataydı. Bu, Filistinlilerin Osmanlı direnişine yeterli desteği vermedikleri Kudüs Müdafaası'nın ardından yaptıkları ikinci büyük hata oldu.

1948-49 Savaşı'nda Arap ülkelerinin Filistin'e yeterince önem vermediğinin görülmesi, yenilgi sonrasında Arapların Filistin meselesine ilgisinin azalması ve Suriye-Mısır arasında sadece üç yıl süren (1958-1961) Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Arap ülkelerinin ortak hareket etme kapasitesi üzerinde ciddi endişeler oluşturması Filistinlilerin Filistin davasında yalnız kaldıklarını

⁵ Arapça'da *felaket* anlamına gelen *nekbe*, Filistinlilerin katliamlar, yurtlarından çıkarılmalar gibi acılar yaşadıkları 1947-1949 yılları arasındaki dönemi ifade eder. İsrail'in bağımsızlığını ilan ettiği 15 Mayıs ise *Nekbe Günü* olarak isimlendirilir.

gösteriyordu. Tam da bu dönemde Mısır'da yükselen Müslüman Kardeşler'in Mısır, Filistin ve Ürdün'deki Filistinliler arasında yayılması Filistin içerisinden bir direniş örgütünün doğması arayışlarını tetikledi. Fakat ilk organize direniş Yaser Arafat'ın seküler ve sosyalist direniş hareketi El-Fetih (Hareket-i Tahrir-i Filistin adının baş harflerinin tersten yazılışı) oldu. Bu hareket bazı İhvan üyelerini de cezbetti ve örgüte katıldılar (Guşe, 2009, s. 85 vd.).

Mısır'ın da desteği ile Filistin direniş örgütleri 1964'te birleşerek Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ)⁶ kurdular (Pappe, 2011, s. 41; Gelvin, 2019, s. 271). FKÖ 1967'de 6 Gün Savaşı'nda Arapların yenilmesi ve Batı Şeria'nın İsrail tarafından işgal edilmesi üzerine Ürdün'e geçti. Örgüt bir süre sonra Ürdün devleti ile anlaşmazlığa düştü ve kanlı çatışmalar sonucunda Ürdün'den çıkarak Lübnan'a geçmek zorunda kaldı (Pappe, 2011, s. 42). Bu arada 1972'de Ürdün Kralı Hüseyin bir federasyon planı ortaya koydu. Plana göre bir Birleşik Arap Krallığı kurulacak, 1948 sınırlarındaki Batı Şeria ve Ürdün iki federe devlet olacak, Batı Şeria'nın başkenti Kudüs, Ürdün'ün başkenti Amman olacak ve hükümet Amman'da faaliyet gösterecekti (Mahler, 2023, ss. 237-241). İsrail ve FKÖ'nün kabul etmediği, Arap Ligi'nin tepki gösterdiği bu plan görüşülmeden rafa kalktı ve bir kez daha barış umudu gerçekleşmezken, Filistin davası mevzi kaybetti.

1973'deki Ekim Savaşı'nda Mısır ve Suriye'nin İsrail karşısında yenilmesinden sonra alternatif politika arayan FKÖ 1974'te *On Nokta Programı*'nı ilan etti. Program Filistin'in tüm bölgelerinin kurtuluşunu aşamalı da olsa sağlamak için bir milli otorite kurulmasını öngörüyordu. Silahlı mücadele yanında diplomatik ilişkiler de bu amaç doğrultusunda kullanılacaktı. Programda bahsedilen iki-devletli çözümü reddeden bir kesim birlikten ayrılarak Irak tarafından da desteklenen *Ret Cephesi*'ni (Cebhet'ul Rifâz) kurdu (Strindberg, 2000, s. 61).

FKÖ Lübnan'da Filistinli mültecilerin kamplarında mevzilenmişti. Bu kamplar 1947 ve 1967 savaşlarından sonra yerlerinden edilen Filistinlilere ev sahipliği yapmaktaydı. Ne var ki, İsrail FKÖ'nün peşini Lübnan'da bırakmadı. İsrail'in Sabra ve Şatilla mülteci kamplarında katliamlar gerçekleştirmesi ve güney Lübnan'ı işgal etmesi üzerine FKÖ Tunus'a geçti (Schanzer, 2008, s. 8). FKÖ bu sürgün yıllarında çeşitli eylemlerle Filistin davasını gündemde tutmaya devam etse de Filistin halkından ve topraklarından uzak düştü. Filistin'e geri dönmenin yollarını arayan örgüt çareyi İsrail'le görüşmekte buldu. 1991 de Madrid'de başlayan görüşmelere Filistin-Ürdün tek bir delege olarak katıldı. Görüşmeler 1993'te anlaşmaya dönüştü. 1993'te 1. Oslo Anlaşması, 1994'te Gazze-Eriha, 1995'te 2. Oslo Anlaşmaları imzalandı.

Oslo Anlaşmalarına göre; FKÖ tüzüğünü değiştirerek İsrail'i tanıyacak, İsrail Filistin devletini tanımamakla birlikte 5 yıllık geçici hükümetin kurulmasını kabul edecek, Batı Şeria A, B ve C bölgelerine ayrılacak, A bölgesinde idare ve

⁶ Bir şemsiye yapılanma olan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün en önemli partisi El-Fetih'dir.

güvenlik FKÖ’de, B bölgesinde idare FKÖ’de güvenlik İsrail’de, C bölgesinde ise idare ve güvenlik İsrail’de olacaktı (B ve C bölgeleri tüm Batı Şeria’nın %85’ine tekabül etmektedir).

Ayrıca Batı Şeria’nın sınırlarını, hava sahasını İsrail kontrol edecek, FKÖ silah bırakacak ve diğer silahlı direniş gruplarının silahlarını toplayacaktı. İsrail ise Gazze ve Eriha’dan çekilecekti.

Oslo Anlaşması’yla FKÖ Filistin’e döndü fakat Batı Şeria’daki İsrail işgaline bir nevi hukuki bir zemin kazandırdı. FKÖ içerisinde anlaşmaya karşı çıkan gruplar 1993’te Suriye’de bir araya gelerek *Filistin Kuvvetleri İttifakı*’nı kurdu. *Şam 10’lusu* olarak da bilinen bu ittifakın sekiz üyesi FKÖ üyesiydi: (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC), FHKC-Ahmed Cibril kanadı, Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, El- Saika, Fetih El-İntifada, Filistin Halk Mücadele Cephesi (Halid Abdülmecid kanadı), Devrimci Filistin Komünist Partisi), Filistin Kurtuluş Cephesi (Ebu Nidal Kanadı). Diğer ikisi ise Hamas ve İslami Cihad hareketleriydi (Cubert, 1997, ss. 92-93; Strindberg, 2000, ss. 64-70). İttifak üyeleri Oslo sürecine karşı çıkarak Filistin’in tüm topraklarının kurtarılması çağrısı yaptı.

Oslo Barışı’na ve akabinde imzalanan ya da teklif edilen onca anlaşmaya rağmen Filistin Devleti’nin kurulmasında herhangi bir aşama kaydedilemedi. 2000 yılında -bazı İsraililerin Oslo Savaşı olarak adlandırdıkları- El-Aksa İntifadası başladı. Oslo Anlaşması’nın Filistin devletine giden yolu açmadığı gibi Filistin’de durumu daha da kötü hale getirmesi El-Fetih’in halk desteğini tamamen kaybetmesine sebep oldu.

Hamas, İslami Cihat ve bazı sol örgütler İsrail’i tanımayarak “nehirden denize birleşik ve bağımsız Filistin” hedeflerini devam ettirdiler. 2008’de İsrail Hamas’ı bitirmek amacıyla Gazze’ye *Dökme Kurşun Operasyonu*’nu gerçekleştirirse de başarılı olamadı. 2012’de Mısır’da Müslüman Kardeşler’in iktidara gelmesi Müslüman Kardeşler’in Filistin şubesi olarak kurulan Hamas’ı umutlandırdı.

Ne var ki Muhammed Mursi’nin 2013’te darbe ile indirilmesi işleri Filistinliler için daha da umutsuz hale getirdi. Çünkü yeni kurulan Abdulfettah Sisi hükümeti Müslüman Kardeşleri terör örgütü ilan etti. Bu durumda Mısır nezdinde Hamas da bir terör örgütünün Filistin şubesi durumuna düştü. Gazze’nin dünyaya açılan tek kapısının Mısır ile arasındaki Refah sınır kapısı olduğu düşünüldüğünde Hamas açısından durumun vahameti daha iyi anlaşılır. 2014 *Koruyucu Hat Operasyonu* adıyla İsrail Gazze’ye bir kez daha savaş açtı. Tüm bu gelişmeler karşısında tüzüğünü değiştirme kararı alan Hamas, 2017’de *Genel İlkeler ve Politikalar Belgesi*’ni yayınladı (Hamas, 2017).

Bu belge Hamas tüzüğünde iki önemli değişikliği içeriyordu: Birincisi, Hamas’ın Müslüman Kardeşler’in Filistin şubesi olduğu ibaresi çıkarıldı, yerine “Hamas, İslami ve milli bir Filistin kurtuluş ve direniş hareketidir” maddesi getirildi.

İkincisi, Hamas 1967 sınırlarında, Kudüs'ün başkent olduğu Filistin devletinin kurulmasını kabul etti. Fakat bu iki devletli çözümü kabul etmek anlamına gelmemektedir. Çünkü Hamas söz konusu belgede Balfour Deklarasyonu, İngiliz Manda Yönetimi mevzuatı, BM Paylaşım Planı ve İsrail'in tüzel varlığının hükümsüz olduğunu ifade etmektedir.

Hamas başta olmak üzere, diğer bazı örgütlerin İsrail'in hukuki varlığını kabul etmemeleri ve meşru bir taraf olarak görmemeleri iki devletli çözümü konuşmak için müzakere masasının kurulmasındaki engellerden birisidir.

3.2.2. Partiler Arası Uzlaşmazlık ve Meşruiyet Sorunu

Filistin tarafından kaynaklanan bir diğer engel direniş gruplarının ortak hareket edememesidir. 1993'teki Oslo Anlaşması'na kadar Filistin direnişinin liderliğini yapan FKÖ Arap Ligi ve BM nezdinde de Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak kabul ediliyordu (Gelvin, 2019, s. 272). Oslo Anlaşması ile FKÖ İsrail'i tanıdı ve silahlı direnişe son verdi. Bu tarihten sonra direnişin liderliğini Hamas üstlendi. FKÖ ile Hamas arasında ideolojik ve yöntem anlaşmazlıkları ortak hareket etme imkânını engellemektedir. Ayrıca 2006'daki seçimleri kaybetmesine rağmen iktidarını devam ettirmesi FKÖ'yü bir meşruiyet bunalımının içine sürükledi.

Yukarıda 1974'te *On Nokta Programı*'nda değinilen iki-devletli çözümü reddeden *Ret Cephesi'nin* ve Oslo'yu tanımayan Şam 10'lusunun Filistin'de iki devletli çözüm ve diğer konularda ortak hareket edebilme zeminini kaybettiğinden bahsetmiştik. Anlaşmazlık 2. İntifada'dan sonra yumuşama eğilimi gösterdi.

2005'teki Şarm El Şeyh Zirvesi'nden bir ay sonra Fetih, Hamas, İslami Cihad, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi bir araya gelerek *Kahire Deklarasyonu*'nu (2005) yayınladılar. Deklarasyonda İsrail'e karşı direnişin devam etmesi, Kudüs başkentli Filistin devletinin kurulması, seçimlerde nispi temsilin uygulanması, FKÖ'nün yapısının Filistinli tüm grupları kapsayacak şekilde düzenlenmesi kararları alındı. Bu kararlara binaen gerçekleştirilen 2006'daki yasama seçimlerini kazanan Hamas meclis sandalyelerinin 2/3'ünü elde etti. Ne var ki, bu sonuç ne FKÖ'nün ne İsrail'in ne de Batılı devletlerin hoşuna gitti. Devlet başkanı Mahmud Abbas, 2007'de meclisi feshettiğinde bu güçlerden hiçbirisi itiraz etmedi ve hatta memnuniyetle karşıladılar. Meclisin feshedilerek halk iradesinin yok sayılması ve Fetih'in Hamas'ı Gazze'den çıkarmak için yaptığı askerî harekât Filistin halkının ve Filistinli mültecilerin FKÖ ile bağımlı büyük oranda kopardığı gibi FKÖ'nün meşruiyet sorununu doğurdu. Fetih'i Gazze'den çıkartan Hamas Gazze'de, FKÖ ise Batı Şeria'da iki ayrı hükümet oluşturdu.

2007 Şubat'ında Hamas ile El-Fetih arasında *Mekke Anlaşması* imzalandı. Anlaşmada çatışmaların son bulması, birlik hükümeti kurulması, FKÖ'nün

yapısının revize edilmesi ve çoğulculuğun tesis edilmesi kabul edildi. Fakat FKÖ'nün en büyük partisi olan El-Fetih, BM'de Filistin halkının tek temsilcisi olarak kabul edilen FKÖ'nün bünyesine Hamas'ı alarak örgüt içerisindeki pozisyonunu kaybetmek istemedi. Anlaşma uygulanamayınca ihtilaflar devam etti. 2008'de bu kez *Sana Deklarasyonu* yayınlandı. Anlaşmaya göre Gazze'deki durum 2007 öncesine dönecek, devlet başkanı Mahmut Abbas da birlik hükümetini tekrar ilan edecekti. Taraflar önce kimin adım atacağı konusunda anlaşamayınca bu anlaşma da uygulanamadı.

2010'da Şam'da ve Doha'da devam eden görüşmeler, 2011'de *Kahire Anlaşması* ile taçlandı. Anlaşmaya göre seçimler 2012'de gerçekleştirilecek, teknokrat bir geçiş hükümeti kurulacak, Hamas FKÖ'ye kabul edilecek, Filistin Yönetimi Batı Şeria'da, Hamas Gazze'de güvenliği sağlayacaktı. Anlaşmanın ardından İsrail Filistin Yönetimi'ne vergi akışını durdurma kararı aldı. ABD ise yeni hükümetin önceki anlaşmaları kabul etmesini istedi. 2012'de Hamas ve Fetih Doha ve Kahire'de birer anlaşma daha imzalamalarına rağmen seçim takvimi netleştirilemedi. Seçimler halen gerçekleştirilebilmiş değildir.

Bugün Filistin siyasetinin en büyük sorunu tarafların ortak bir ses yükseltmekteki başarısızlığıdır. Barışın nasıl tesis edileceği ya da Filistin devletinin hangi haritaya göre kurulacağı konularındaki anlaşmazlıklar anlaşılabilir fakat İsrail saldırıları, silahlı direniş gösterilmesi, Gazze kara sularında Filistin egemenliği, Refah sınır kapısının açık tutulması, Filistinli gruplara uluslararası yaptırımlar gibi konularda söylem birliği yapılamaması Filistin cephesini zayıflatmaktadır.

Abbas halkın 2006 seçimindeki tercihini hiçe saydı ve meclisi feshetti. Abbas'ın bu adımı bir nevi siyasi darbeydi. Abbas'ın kendisinin görev süresi 2009'da dolmasına rağmen başkanlığını devam ettirmesi de ciddi bir meşruiyet problemi doğurmaktadır. Filistin sorununun çözümünde sonraki adımların atılabilmesi için önce meşru bir idareye ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Ortak hareketin ilk adımı Fetih-Hamas iş birliğini sağlamak değil, düzenli seçimlerin gerçekleştirilmesi ile Filistin adına hareket edecek bir meclisin ve hükümetin tesis edilmesi olacaktır.

3.3. Uluslararası Toplumdan Kaynaklı Engeller

Filistin-İsrail meselesinde uluslararası toplum da sorunun bir parçasıdır. Sorunun kaynağının bir asır öncesinde İngilizlerin Ortadoğu politikalarına dayandığını belirtmiştik. Sonrasında meselenin bir parçası haline gelen devletler ve şirketler de sorunun çözümlenmesine bir engel teşkil etmişlerdir. Öyleki bu durum, sorunun daha da griftleşmesine ve farklı boyutlar kazanmasına sebep olmaktadır. Bu tür sorunların çözümüne katkı sağlaması için kurulan Birleşmiş Milletler de etkisiz yapısı ile çözümün önünde bir engel haline geldi.

3.3.1. Birleşmiş Milletlerin Etkisiz Yapısı

Birleşmiş Milletler, Filistin-İsrail sorununun doğrudan bir parçasıdır. BM (o dönemki adıyla Cemiyet-i Akvam) San Remo Konferansı'nda (1920) alınan kararı 24 Temmuz 1922'de onaylamış ve Filistin'de manda yönetimi yetkisini Britanya'ya vermiş ve hatta Balfour Deklarasyonu'nun gereğini yerine getirmesini talep etmişti. Britanya manda yetkisini BM adına kullandığı için çözümden doğrudan sorumlu olan BM 1947'de 181 sayılı kararla iki devletli çözümü esas alan bir Paylaşım Planı hazırladı. Yahudilerin kabul ettiği plan Araplarca reddedildi. Belirtmek gerekir ki plan hazırlandığında henüz İsrail ve Filistin devletleri ilan edilmediği için kararlar devletlerce değil taraflarca alındı.

BM, sorunun çözümü için önemli kararlar aldı. Fakat elitist, eşitlikçi olmayan ve güce dayalı yapısı sebebiyle Genel Kurul kararları çoğu zaman BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimî üyelerin (ABD, Büyük Britanya, Fransa, Çin, Rusya) vetosuna takılmaktadır. Bu işleyiş sebebiyle BM, dünyadaki hiçbir sorunun çözümünde etkin rol alamadığı gibi, Filistin-İsrail sorununda da başarılı bir rol oynayamamaktadır. Diğer taraftan, Güvenlik Konseyi'nde kararlar onaylansa bile BM'nin yaptırım gücü bulunmamaktadır. BM'nin etkinliğinin artırılabilmesi için mevcut yapısının değiştirilmesi gerekmektedir.

3.3.2. Devletlerin BM Kararlarına Uymaması

Uluslararası toplumun Filistin-İsrail meselesinin çözümü için takınacağı en doğru tutum, BM Genel Kurul kararlarına uymak ve tarafları bu kararlara uymaya davet etmek olacaktır. Fakat başta Kudüs'ün statüsü olmak üzere BM kararlarına uyma konusunda bazı ülkelerin sicilleri temiz değildir.

İsrail 1948'te Batı Kudüs'ü ele geçirmesinin ardından Yüksek Mahkemesini Kudüs'te açmış ve bütün bakanlıkları Kudüs'e taşımıştı. 1967 savaşında Doğu Kudüs'ü işgal edince idaresini, kanunlarını ve yargısını buralara genişletti. BM 2253 sayılı kararla Kudüs'teki statükonun değiştirilmesini tanımadığını ilan etti. Bu tarihte Kudüs'te hâlihazırda ülke konsoloslukları bulunuyordu ama İsrail 1967'den itibaren Kudüs'te yeni konsolosluk açılmasına izin vermeyeceğini, ancak büyükelçilik açılabileceğini ifade etti.

Bu şekilde ülkeleri Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımaya zorluyordu. 1980'de ise bu kez İsrail Meclisi *Kudüs Yasası* ile anayasal olarak Kudüs'ü bir bütün olarak İsrail'in başkenti ilan etti. Karara tepki olarak 13 ülke konsolosluklarını Kudüs'ten taşıdı. BM 478 kararla bu statüyü tanımadığını ilan etti. El Salvador ve Kosta Rika 1984'te Kudüs'te büyükelçilik açsalar da uluslararası toplumun baskısıyla Tel Aviv'e geri döndüler.

1995'te Amerikan Kongresi -doğu batı ayrımı yapmadan- Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyan ve en geç 1999'a kadar elçiliğin buraya taşınmasını öngören bir karar aldı (ABD Kongresi, 1995). Fakat hiçbir Amerikan başkanı bu

kararı uygulamadı ve anayasanın kendisine verdiği yetkiyle her altı ayda bir kararın uygulanmasını tehir etti.

Başkan Donald Trump, 2017'de elçiliği taşıma kararını duyurdu ve 2018 Mayıs'ında Kudüs elçiliği açıldı. BM Güvenlik Konseyi, AB Komisyonu, Filistin Yönetimi ve Filistin'deki kiliseler kararı sert biçimde kınadı. Trump geri adım atmadı ve 2018'de elçilik taşındı. ABD'yi takiben Kosova, Honduras ve Guatemala da elçiliklerini taşıdı. İsrail'in yanı sıra üçüncü devletlerin de BM kararlarına uymaması, bir yandan BM'nin saygınlığını ve etkisini azaltırken diğer taraftan çözümün önünde engel teşkil etmektedir.

3.3.3. Şirketlerin BM Kararlarına Uymaması

Devletlerin yanı sıra çok uluslu şirketlerin de BM kararlarına uyması beklenir. BM İnsan Hakları Konseyi her yıl yayınladığı raporda (OHCHR, 2023); İsrail'in 1967 sınırlarının ötesinde kurduğu yerleşimlerin hukuki olmadığı için şirketlerin bu yerleşimlerde sundukları gayrimenkul, telekomünikasyon, otelcilik, ulaştırma, turizm, bankacılık vb. hizmetleri durdurmalarını talep etmekte ve bu kararı ihlal eden şirketlerin listesini yayınlamaktadır. Listenin büyük kısmını İsrail şirketleri oluşturmakla birlikte, diğer ülkelere ait çok uluslu şirketler de bulunmaktadır. Şirketlerin çoğu BM'nin çağrısına uymamaktadır.

Ayrıca, bazı navigasyon ve harita şirketleri de BM kararlarını yok sayarak, matbu ya da dijital haritaları İsrail'in tezleri doğrultusunda hazırlamakta; Kudüs'ü bütünsel olarak İsrail'in başkenti göstermekte, Filistin ismine hiç yer vermemekte, Batı Şeria'yı belli belirsiz çizgilerle İsrail'in bir parçasıymış gibi göstermekte, Filistin'deki yerleşim yerleri ve topografyanın isimlendirmesinde İsrail'i esas almakta ve böylece İsrail işgalini meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

4. Çözüm Girişimleri ve Bir Çözüm Önerisi

4.1. Çözüm Girişimleri

Bugüne kadar Filistin meselesinin çözümü hususunda tek devletli, iki devletli ve üç devletli çözümler gündeme geldi. Bunlardan en çetrefillisi tek devletli çözümdür ve çok uç noktalara çekilerek tartışılmaktadır. Uluslararası toplumun genel kanaati iki devletli çözümden yanadır. Daha basit görünen üç devletli çözüm ise en az destek bulan öneridir. Çalışmanın bu bölümü, bugüne kadarki çözüm önerisi metinleri incelenerek ve özellikle de Benny Morris (2009), Daniel Egel vd. (2021), Mark LeVine (2009), Jamil Hilal (2007), Rahman (2020) ve B. Naqvi'nin (1986) eserlerindeki bilgi ve değerlendirmeler esas alınarak oluşturulmuştur.

4.1.1. Tek Devletli Çözüm

Tek devletli çözümün Filistin milliyetçiliği ve İsrail Siyonizmindeki karşılığı taban tabana zıttır. Filistin milliyetçiliği tek devletli çözümden “nehirden denize birleşik Filistin” ilkesi ile Siyonistlerden arındırılmış bir Filistin’de anti-Siyonist Yahudiler, Hristiyanlar ve Dürzilerle birlikte yaşamı anlarken; Siyonizm Filistin isminin tamamen silindiği tek bir Yahudi devletini anlamaktadır.

Tek devletli çözüm kendi içerisinde ikiye ayrılabilir: ilhak ve konfederasyon. Siyonistlerin genel arzusu, tarihi Filistin topraklarının tamamını ilhak etmektir. Diğer bir eğilim ise Oslo Anlaşması’nda İsrail’in idari ve güvenlik kontrolüne bırakılan Batı Şeria’nın C bölgesinin (Batı Şeria’nın %60’ına tekabül etmektedir) ilhak edilmesidir.

Tarihi Filistin topraklarının tamamının işgali durumunda Arapların ne olacağı başka bir tartışma konusudur. Sorunu ilhak ile çözmek isteyenlere göre, sadece İsrail devleti var olacak, Filistin devleti kurulmayacak, Araplar İsrail devletinin vatandaşı olacaklardır.

“İki millet tek devlet” (binational) şeklinde özetlenebilecek bu önerinin resmi olarak teklif edilmemesinin muhtemel sebebi nüfus dengesinin halen Araplarda olmasıdır. Öyle ki, Arap nüfusu İsrail’de 2 milyon, Batı Şeria’da 3,5 milyon ve Gazze’de 2,2 milyon yani toplamda 7,7 milyon iken Yahudi nüfusu 7 milyondur. Mültecilere geri dönüş hakkı tanınması durumunda Yahudilerin oranı bariz şekilde gerileyecektir (Araplar 12 milyon (%63), Yahudiler 7 milyon (%37)).

Fanatik Yahudiler tek devletli çözümde Araplara vatandaşlık verilmemesini, 7,7 milyon Arapın tehcir edilmesini savunmaktadır. Bu isimlerden birisi olan İsrail Turizm eski bakanı Bünyamin Elon *Elon Barış Planı* (2002) (Barış İçin Doğru Yol ya da İsrail Girişimi) olarak bilinen önerisinde Batı Şeria ve Gazze’nin ilhak edilmesini, tüm Filistinlilerin Ürdün’e yerleşerek vatandaşlık almalarını ve Filistin Devleti’nin Ürdün’de kurulmasını teklif etmişti.

Tek devletli çözümün ilhak dışındaki ikinci alternatifi ise konfederasyondur. Bu durumda İsrail egemen federe devleti ve Filistin egemen federe devleti ortak bir konfederatif yapı altında birleşecek (İsratine/İsratin ya da Palesrail/Filisrail gibi ilginç isim önerileri vardır), Kudüs müşterek hakimiyet (condominium) esasınca iki devletin ortak egemenlik ve yönetiminde olacaktır.

4.1.2. İki Devletli Çözüm

“İki millet için iki devlet” mantığına dayanan, Birleşmiş Milletlerin 1947 Paylaşım Planı’na ve sonraki çözüm önerilerine temel teşkil eden iki devletli çözüm önerisi genellikle 4 Haziran 1967 (1967 Savaşı’nın başlamasından bir gün öncesi) sınırlarında Filistin ve İsrail olarak iki devletin kurulmasını esas alır. Ne var ki, uzlaşılması gereken sadece sınırlar değildir. Aynı zamanda mültecilerin geri dönüş hakları, Batı Şeria’daki Yahudi yerleşimciler ve İsrail’deki Arap

vatandaşların statüsü, Batı Şeria'daki Yahudi yerleşim yerlerinin akıbeti, Kudüs'ün ve mukaddes yerlerin statüsü, iki tarafın güvenlik endişeleri, su kaynakları, hava ve deniz sahalarındaki egemenlik hakları da üzerinde uzlaşılması gereken diğer başlıklardır.

Suud Girişimi/Saudi Initiative (2002), *Barış İçin Yol Haritası/Road Map for Peace* (2003), *Cenova Girişimi/Geneva Initiative* (2003), Fransa-İtalya-İspanya'nın ortak hazırladığı *Orta Doğu Barış Planı/Middle East Peace Plan* (2006), *John Kerry Parametreleri/John Kerry's Parameters* (2016), *Trump Barış Planı/Peace to Prosperity* (2020) gibi barış planları iki devletli çözümü esas aldı.İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşimlerini meşru gören Trump Planı'nın dışındaki girişimlerde talepler genelde şunları içermekteydi: İsrail'in Batı Şeria'daki işgali sona erdirmesi, illegal yerleşimleri durdurması, Golan Tepelerinden çekilmesi, Kudüs'ün uluslararası bir komitenin idaresine bırakılması ya da İsrail ve Filistin arasında idari olarak taksim edilmesi, 1967 sınırlarında iki devletin kurulması, mültecilerin Filistin'e dönüşüne izin verilmesi.

Görüldüğü üzere iki devletli çözüm için talepler genelde -işgalci konumda olduğu için- İsrail'e yöneliktir. İsrail, çalışma içerisinde belirtilen gerekçelerden dolayı talepleri reddetmekte ve bu nedenle çözümde ilerleme kaydedilememektedir.

4.1.3. Üç Devletli Çözüm

Bu öneride kastedilen üç devlet İsrail, Mısır ve Ürdün'dür. İsrail Devleti'nin 1967 sınırlarında varlığını devam ettirmesi, Batı Şeria'nın Ürdün egemenliğine, Gazze'nin ise Mısır egemenliğine geçmesi önerilmektedir.Üç devletli çözüm önerisinin aslında tarihi bir arka planı da vardır. Şöyle ki, 1948'de İsrail Devleti ilan edildikten sonra Filistin devleti ilan edilmemiş, Gazze Mısır himayesine geçmiş, Batı Şeria ise Ürdün tarafından ilhak edilmişti. Ürdün Batı Şeria'daki Filistinlilere vatandaşlık verirken, parlamentosundaki sandalyelerin yarısını da Filistinlilere ayırmıştı.

1967 savaşında İsrail Batı Şeria'yı da işgal etmesine rağmen Ürdün Filistin Devleti'nin ilan edildiği 1988'e kadar buradaki egemenlik hakkından vazgeçmedi. 1972'de dönemin Ürdün kralı Hüseyin Kudüs'ün Filistin'in, Amman'ın da Ürdün'ün başkenti olduğu iki eyaletli bir federasyon önerisi sunarak üç devletli çözümü hayata geçirmek istemiş fakat bu öneri FKÖ, İsrail ve Arap Ligi tarafından reddedilince uygulanamamıştı.

Soruna ilişkin dinamiklerin çok fazla değişmiş olması, Filistinlilerin bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulmasında ısrarcı olmaları ve uluslararası arenada da bir karşılığının bulunmaması gibi nedenlerden dolayı bugün üç devletli çözüm gündemde değildir.

4.2. Filistin-İsrail Sorununa Bir Çözüm Önerisi

Aşağıdaki barış planı önerisi; Birleşmiş Milletler kararları, uluslararası toplumun yaklaşımı, Türkiye'nin resmi tutumu ve reel-politik göz önünde bulundurularak iki devletli çözüm temelinde hazırlandı. Ayrıca sorundan etkilenen komşu ülkelerin de rahatlatılması amaçlandı. Çözüm önerisinin ruhunu yansıtabilmesi için maddelerden önce bir dibace bölümü eklendi. Oldukça detaylı hazırlanmış 181 sayfalık Trump Barış Planı haricindeki barış önerileri genelde birkaç sayfalık metinlerdir. Bu tür planlarda ana maddelerde uzlaşılması halinde taraflar arasında görüşmelere geçilebildiği için bu çalışmada da sadece ana başlıklar üzerinden plan oluşturuldu.

5. Filistin – İsrail Barış Planı Önerisi

Ortadoğu'nun büyük bir kısmı 16. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında yaklaşık 400 yıl Osmanlı Barışı (Pax Ottomana) içinde yaşadı. Farklı ırklar, diller, kültürler, dinler ve mezhepler Osmanlı Devleti'nin hoşgörü siyaseti ve millet sistemi içerisinde varlıklarını devam ettirme imkânı buldu. Birinci Dünya Savaşı'nda parçalanan sadece Osmanlı Devleti'nin toprakları değil, aynı zamanda milletlerin birlikte yaşama ve birlikte var olma (coexistence) tecrübesiydi. Oysa Osmanlı Devleti 1920'de kurulan Cemiyet-i Akvamın işlevini tek başına yerine getirmekteydi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan bugüne miras kalan Filistin meselesi, 100 yılı aşkın bir süredir çözüm beklemektedir. Birleşmiş Milletlerin 194, 242 ve 66/225 başta olmak üzere onlarca kararının İsrail tarafından uygulanmaması sebebiyle çözüm sürecinde ilerleme kaydedilemedi.

Devletler ve uluslararası girişimler tarafından sunulan önerilere ve barış girişimlerine İsrail'in olumsuz yaklaşması veya adil bir çözümü engelleyen şerhler düşmesi uluslararası toplumun yeni çözüm önerileri getirme iştiağını zayıflattı.

Diğer taraftan İsrail'in 1967 sınırlarının ötesinde yeni işgal yerleşimleri kurması, Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Golan Tepelerindeki işgalci yerleşimcilerin sayısının sürekli artması çözümün önüne çok büyük somut engeller çıkardı.

Son olarak, Birleşmiş Milletler kararlarına rağmen bazı ülkelerin Kudüs'te elçilik açması ve yine BM kararlarına rağmen İsrail şirketlerinin ve çok uluslu şirketlerin işgal bölgelerinde hizmet vermesi problemi daha da derinleştirdi.

Diğer taraftan, Gazze'deki abluka ve Batı Şeria'daki işgal ve abluka Filistinlilerin insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesini engellemekte, can ve mal hürriyeti başta olmak üzere iletişim, örgütlenme, seyahat etme, din hürriyeti gibi en temel insani hürriyetlerden mahrum kalmalarına sebebiyet vermektedir.

Bunun yanında iktisadi, kültürel ve dini birçok haklarını kullanma imkânları kısıtlanmakta ya da engellenmektedir. İsrail içerisinde vatandaş olarak yaşayan

Filistinliler de sistematik ayrımcılığa ve baskıya tabi tutulmaktadır. Mülteci statüsünde yaşayan Filistinliler de yurtlarına dönüş haklarını kullanmak istemektedirler. Ürdün, Lübnan ve Suriye’de kamplarda yaşayan Filistinlilerin tüm hayatları bu kamplarda geçmekte, en temel insani haklarını kullanamamaktadırlar.

Dünyada nüfusuna oranla en fazla mülteciye ev sahipliği yapan Ürdün, iç savaşın tahrip ettiği Suriye ve hızla fakirleşen Lübnan mültecilere yeterli imkanlar sunamamakta ve hatta mültecilerden kaynaklı birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Ayrıca, Filistin meselesinin bir parçası olarak Suriye ile İsrail arasında Golan Tepeleri sorunu devam etmektedir. Dahası, Lübnan İç Savaşı’ndan (1975-1990) sonra tüm gruplar silah bırakırken güneydeki İsrail tehdidi sebebiyle silahını bırakmayan Hizbullah örgütü, Lübnan’ın bütünlük ve güçlü bir ordu kurmasının önünde engel teşkil etmektedir. Hizbullah ile İsrail arasındaki savaşlar ve sürtüşmeler Lübnan devletini ve halkını olumsuz etkilemektedir. Bölge ülkelerinin yaşadığı bu sorunların önüne geçebilmek için de meselenin çözüme kavuşturulması elzemdir.

7 Ekim 2023’de başlayan hadiseler ve İsrail’in uluslararası hukuku ve sözleşmeleri hiçe sayarak Gazze’de uyguladığı soykırım, sorunun ateşkes ile çözülemeyeceğini göstermektedir. İsrail’in sistematik ablukası, işgali ve katliamlarına uluslararası toplumun gösterdiği kararlı tepki kalıcı bir barışın zamanının geldiğini teyit etmektedir.

20. yüzyılda başlayan bir sorunu 21. yüzyılda daha fazla devam ettirmemek, Filistin halkına temel insan haklarını iade etmek, İsrail toplumunun güvenlik endişelerini gidermek, komşu ülkelerin mağduriyetlerine son vermek, bölge barışını tesis etmek ve dünya barışına katkı sağlamak amacıyla, “devletlerin egemenlik haklarının kullanımı, mülteci sorununun çözümü, muhtemel azınlık sorunlarının oluşmasının engellenmesi” ilkelerinden hareketle “iki devletli çözüm” temelinde aşağıdaki 14 maddenin tatbikinin elzem olduğuna inanıyoruz.

1. 4 Haziran 1967 sınırlarında iki devletin kurulması
2. Filistin ve İsrail’in birbirini devlet olarak tanıması
3. Filistin ve İsrail arasında nüfus mübadelesi anlaşması imzalanması; Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Golan Tepelerindeki tüm Yahudiler’in İsrail’e yerleşmesi; İsrail’deki tüm Müslüman Arapların Filistin’e yerleşmesi, Hristiyan Araplar’ın durumunun kurulacak komisyonlar tarafından belirlenmesi
4. Filistin Devleti’nin başkentinin Doğu Kudüs olması ve Ürdün’ün buradaki himaye haklarından vazgeçmesi

5. Doğu Kudüs'teki tüm mabetler ve mukaddes alanlar üzerindeki egemenlik hakkının Filistin Devleti'ne ait olması
6. Gazze ile Batı Şeria'nın bir tünel ile birbirine bağlanması ve bu tünel üzerindeki tüm kontrol ve düzenleme yetkisinin Filistin Devleti'nde olması
7. İsrail'in Golan Tepeleri'nden, Kefr Şuba Tepeleri'nden ve Şeba Çiftlikleri'nden çekilmesi
8. Ürdün, Lübnan, Suriye ve Mısır başta olmak üzere tüm Filistinli mültecilere Filistin'e dönme hakkı tanınması
9. Su kaynakları üzerindeki yetki paylaşımının her iki devletin egemenlik haklarına uygun olarak uluslararası bir komisyon tarafından belirlenmesi
10. Her iki devletin Akdeniz'deki haklarının Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre belirlenmesi
11. Her iki devletin kara, deniz ve hava sahalarında ve sınırlarında tam egemenlik yetkilerine sahip olması
12. Filistin'de geçiş dönemini yönetmek için Filistin halkının tercihi ve Birleşmiş Milletlerin kabulü ile garantör bir ülke belirlenmesi ve bu görevi BM adına yürütecek garantör ülkenin görev süresinin 10 yıl olması
13. Filistin'in güvenliğini Filistin Silahlı Kuvvetleri'nin sağlaması ve Filistin'deki tüm diğer örgütlerin silah bırakması. Hizbullah'ın silah bırakması ve Lübnan Devleti'nin tüm Lübnan'da askeri kontrolü ele alması konusunda BM 1701 sayılı kararının uygulanması
14. Birleşmiş Milletlere üye tüm devletlerin Filistin Devleti'ni ve İsrail Devleti'ni tanıması

6. Sonuç

Bu çalışmanın amacı Filistin'de iki devletli çözümün önündeki engelleri tasnif etmektir. Çalışma, bu engellerin İsrail'den, Filistin'den ve uluslararası toplumdan kaynaklanan engeller olarak üç başlıkta toplanabileceğini göstermektedir.

Çözümün önündeki engellerin değerlendirmesine geçmeden önce belirtmek gerekir ki iki devletli çözüm önerileri genelde 4 Haziran 1967 sınırları esas alınarak ortaya konmaktadır. 1967 sınırlarında İsrail tarihi Filistin topraklarının %78'ine sahiptir. Yani uluslararası toplumun İsrail'den tanınmasını ve egemenlik haklarına saygı duymasını talep ettiği Filistin Devletinin alanı tarihi Filistin'in sadece %22'sine tekabül etmektedir.

Çalışma göstermiştir ki, İsrail kaynaklı en büyük engel Siyonizm ideolojisidir. Siyonizm projesi ve arz-ı mev'ud hayali 19. yüzyıl sonunda yani imparatorlukların henüz devam etmekte olduğu, bir halkı yerinden etmenin uluslararası arenada çok fazla tepkiyle karşılanmadığı, devletlerin ve milletlerin haklarını koruyacak uluslararası örgütlerin olmadığı, gücün kendi meşruiyetini yarattığı bir dönemde ortaya konmuştu. Siyonist doktrin tamamen güce dayanmakta, sınırların güç ile çizileceğini esas almakta, irrasyonel, mistik, hayali bir arz-ı mev'ud dogmasıyla irredentist yayılmacı politika takip etmektedir. Ne var ki irredentizm özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilebilir değildir ve uluslararası toplumdan tepki görmektedir.

20. yüzyılda Ortadoğu'daki tüm sınır değiştirme girişimleri bir şekilde bölge güçlerinin ve uluslararası güçlerin engeline takıldı. Suriye'nin Hatay ve Lübnan'ı ilhak etme, Türkiye'nin Misak-ı Milli topraklarını elde etme arzuları gerçekleşmedi, Yemen'in ikiye bölünmesi engellendi, Umman'da ayrılıkçı hareketler bastırıldı, İran-İrak Savaşı başladığı sınırlarda bitti ve Irak'ın Kuveyt'i işgalinin önüne geçildi. ABD dahi Irak'ta emellerine ulaşamadı. Bu "yüzyıllık statüko" Siyonizmi de idealizmden uzaklaştırıp daha realist bir zemine çekmektedir. Arz-ı mev'ud ideali bugün Rumların Enosis, Yunanların Megali İdea, Ermenistan'ın Mets Hayk idealleri gibi reel politikte karşılığı olmayan bir ideale dönüşmüştür.

Araştırmalar Batı Şeria'daki işgalci Yahudi yerleşimcilerin ilhakı desteklediğini, İsrail'deki Yahudilerin ise %30-45'inin iki devletli çözüme sıcak baktığını göstermektedir. İki devletli çözüme sıcak bakmayanların en önemli gerekçesi, bu çözümün güvenlik endişelerini gidermeyeceği kanaatidir. Kabaca ifade edilirse, İsrail sağı işgali desteklerken, İsrail solu büyük oranda çözümden yanadır. O halde, barış ve çözüm görüşmelerinin sol ağırlıklı bir hükümetle yürütülmesinin sonuç verme ihtimali daha yüksektir.

Filistin tarafına bakıldığında, halkın büyük çoğunluğunun "Filistin Filistinlilerindir" ilkesiyle İsrail'in meşruiyetini tanımadığı görülür. Halka göre İsrail sadece 1967 sınırlarında değil, bilakis tarihi Filistin'in her bölgesinde işgalcidir. Kanaatimizce, Filistin milliyetçiliğinin reel-politikle uyuşmayan "nehirden denize" sloganı da iki devletli çözümün önünde engeldir. 1917'den beri Filistinlilerin aleyhinde olan fiili durum, İsrail devletinin ilanından sonra daha da kötüleşti. 1948-49 Arap İsrail savaşı, 1956 Suveyş Krizi, 1967 Altı Gün Savaşı ve 1973 Ekim Savaşı'ndan sonra Arap devletlerinin Filistin'e ilgilerini kaybetmelerinin ardından FKÖ'nün öncülük ettiği Filistin direnişi meseleyi gündemde tutmayı başarsa da sahada bir sonuç elde edemedi. 1993 Oslo Anlaşması ise İsrail'in Batı Şeria'daki kontrolüne hukuki bir zemin kazandırması ve direniş cephesinde bölünmeye sebep olmasıyla durumu daha da çetrefilli hale getirdi. FKÖ'nün neredeyse tamamının silah bıraktığı, askeri direnişinin sadece Gazze ile sınırlı kaldığı, abluka altındaki Filistin direnişinin mali olarak sadece

Katar'dan, askeri ve teknolojik olarak sadece İran'dan destek aldığı, 7 Ekim sonrası İsrail'in Gazze'deki soykırım girişiminde dahi İslam ülkelerinin, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın ve Arap Ligi'nin kaydadeğer hiçbir adım atmadığı göz önünde bulundurulduğunda "nehirden denize" idealinin şu an reel-politikte karşılığı bulunmamaktadır.

Şu an FKÖ kâğıt üzerinde Filistin'in tek meşru temsilcisi görülmekle birlikte halk nezdinde meşruiyetini büyük oranda yitirdi. Teslimiyetçiliğe varan müzakere siyaseti ve seküler yapısı sebebiyle İsrail ve ABD açısından muhtemel bir barış masasına El-Fetih'in oturması daha arzu edilir olsa da Filistin halkı nezdinde anayasal ve karizmatik meşruiyetini yitiren El-Fetih'in adil bir seçimle güven tazelenmesi ya da yerini meşru bir hükümete bırakması gerekmektedir. Böylece Filistin'in bağımsızlık mücadelesi meclisten yönetebilecek ve ortak hareket etme zemini doğacaktır.

Çözümün mümkün olabilmesi uluslararası toplumun da çözümün yanında olması ve desteklemesi gerekmektedir. Sorunun kökeninde ve ilerleyen aşamalarında sorumluluk büyük oranda Batı ülkelerindedir. İngilizlerin 1917'de ilan ettikleri Balfour Deklarasyonu ile başlattığı, manda yönetimindeki politikaları ile büyüttüğü İsrail sorununu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD sahiplendi ve çözümsüzlüğe mahkûm etti. ABD'nin dünya ekonomisindeki liderliği ve Yahudi sermayesinin iç içe geçmesi ABD-İsrail ilişkilerini karmaşık hale getirirken ABD'nin iki devletli çözüm yönündeki temayülü zamanla statüko yönünde değişti.

Diğer taraftan, İsrail'in medya ve akademiye kullanarak anti-semitizmin anlamını Yahudi-karşıtlığından İsrail karşıtlığına ve hatta İsrail'in politikaları karşıtlığına dönüştürmesi, Filistin direnişini anti-semitizmle özdeşleştirmesi ve kurgusal anti-semitizmi Filistin'i işgal politikası eleştirilerine karşı koruyucu bir argüman olarak kullanmasıyla Avrupa ülkelerinin kendi yanında hizalanmasını sağladı. Holokost'un bedeli olarak İsrail politikalarına sınırsız destek veren Almanya'nın başını çektiği Avrupa Birliği de resmi olarak her ne kadar iki devletli çözümden yana tavır alsa da İsrail'in işgal politikalarına fiilen engel olmamaktadır. Avrupa devletleri Filistin'i tanımayarak İsrail'in tek devlet politikasına örtülü destek sunmaktadır. Büyük kısmını Yahudi/Siyonist sermayesinin oluşturduğu çok uluslu şirketler de BM kararlarına aykırı davranarak işgalci yerleşimcilere hizmet sunmakta ve işgali meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Çözümü mümkün kılmak adına mezkûr devletlerin, uluslararası kurumların ve şirketlerin de üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi gerekmektedir.

Kaynakça

ABD Kongresi. (1995). Jerusalem embassy act of 1995, <https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2023)

- Aliyah Bet. (1939). <https://www.jewishvirtuallibrary.org/aliyah-bet-1939-1948>
(Erişim Tarihi: 21 Ekim 2023)
- Amnesty International. (2014). <https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/002/2014/en/>
(Erişim Tarihi: 22 Ekim 2023)
- Amnesty International. (2022). <https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/5141/2022/en/>
(Erişim Tarihi: 22 Ekim 2023)
- Arap Barış Girişimi. (2002). <https://www.palestine-studies.org/sites/default/files/mdf-articles/7690.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023)
- Balfour, A. J. (1917). *Balfour declaration*, içinde Gregory S. Mahler. (2023). *The Arab-Israeli conflict: An introduction and documentary reader*, (3. Baskı), (ss. 92-93), New York: Routledge
- Barış İçin Yol Haritası. (2003). <https://peacemaker.un.org/israel-palestine-roadmap2003> (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2023)
- Blumberg, A. (1998). *The History of Israel*, Westport: Greenwood Press
- BM Kararları. <https://digitallibrary.un.org/> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2023)
- B'Tselem. (2021a). This is ours – And this, too: Israel's settlement policy in the West Bank
https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/202103_this_is_ours_and_this_too_eng.pdf (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2023)
- B'Tselem. (2021b). State business: Israel's misappropriation of land in the West Bank through settler violence
https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/202111_state_business_eng.pdf (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2023)
- B'Tselem. (2021c). Unwilling and unable: Israel's whitewashed investigations of the great march of return protests
https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/202112_unwilling_and_unable_eng_0.pdf (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2023)
- B'Tselem. (2023). Israel's policy of water deprivation in the West Bank
https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/202305_parched_eng.pdf (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2023)

- Cemiyet-i Akvam. (1922). <https://digitallibrary.un.org/record/829707> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2023)
- Cenova Girişimi. (2003). <https://geneva-accord.org/the-accord/> (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023)
- Clinton Parametreleri. (2001). https://www.usip.org/sites/default/files/Peace%20Puzzle/10_Clinton%20Parameters.pdf (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2023)
- COGAT (1994). <https://www.jewishvirtuallibrary.org/coordination-of-government-activities-in-the-territories-cogat>. (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023)
- Cubert, M. Harold (1997). *The FPLP's changing role in the Middle East*, New York: Routledge
- Egel, D., Anthony C. R., Efron, S., Karam, R. T., Vaiana, M. E. ve Ries, C. P. (2021). *Alternatives in the Israeli-Palestinian conflict*, Santa Monica: Rand Corporation
- El Halil Protokolü. (1997). <https://peacemaker.un.org/israelopt-redeploymentthebron97> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2023)
- Elon Barış Planı. (2002). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CRECB-2008-pt1/html/CRECB-2008-pt1-Pg382.htm> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2023)
- Friedman, I. (1970). The McMahon-Hussein correspondence and the question of Palestine, *Journal of Contemporary History*, 5(2), 83-122
- Gavish, D. (2005). *A Survey for Palestine under the British mandate, 1920-1948*, New York: RoutledgeCurzon
- Gazze-Eriha Anlaşması. (1994). <https://peacemaker.un.org/israelopt-cairoagreement94> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2023)
- Gelvin, J. (2019). *Modern ortadoğu tarihi, 1453-2015*. Timaş Yayınları
- Granot, A. (1952). *The land system in Palestine: History and structure*, (M. Simon, Çev.), London: Eyre & Spottiswoode
- Guşe, İ. (2009). *Kırmızı minare*, (F. Aktaş, Çev.) İstanbul: Mana Yayınları
- Haavara Anlaşması. (1933). <https://www.jewishvirtuallibrary.org/haavara> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2023)

- Halkın Sesi Girişimi. 2002, <https://reliefweb.int/report/israel/statement-principles-signed-ami-ayalon-sari-nusseibeh-july-27-2002> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2023)
- Hamas. (2017). Genel ilkeler ve politikalar <https://www.middleeasteye.net/news/hamas-2017-document-full> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2023)
- Hilal, J. (ed). (2007). *Where now for Palestine? The demise of the two state solution*, London: Zed Books
- Hüseyin, Ş. ve McMahon. (1915). https://content.ecf.org.il/files/M00647_McMahonHusseinEnglish.pdf (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2023)
- İsrail Bağımsızlık Bildirgesi. (1948). <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-declaration-of-the-establishment-of-the-state-of-israel> (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2023)
- John Kerry Parametreleri. (2016). Remarks on Middle East peace <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2016/12/266119.htm> (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023)
- Kahire Anlaşması. (2011). https://ecf.org.il/media_items/1200 (Erişim Tarihi: 4 Aralık 2023)
- Kahire Deklarasyonu. (2005). https://ecf.org.il/media_items/1202 (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2023)
- Khalidi, R. (2008). The Palestinians and 1948: The underlying causes of failure, (Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim, Ed.), *The war for palestine*, (ss. 12-36), Cambridge: Cambridge University Press
- Levine, M. (2009). *Impossible peace: Israel/Palestine since 1989*, London: Zed Books
- Madagascar Planı içinde A. Margaliot, Y. Arad, Y. Gutman, (Eds.), (2014). *Documents on the holocaust, selected sources on the destruction of the Jews of Germany and Austria, Poland, and the Soviet Union*, (ss. 216-218), Jerusalem: Elseiver Science
- Mahler, G. S. (2023). *The Arab-Israeli conflict: An introduction and documentary reader*, (3. baskı), New York: Routledge
- Mekke Anlaşması. (2007). https://ecf.org.il/media_items/1197 (Erişim Tarihi: 4 Aralık 2023)

- Morris, B. (2009). *One state, two states: Resolving the Israel/Palestine conflict*, New Haven: Yale University Press
- Muslih, M. Y. (1988). *The origins of Palestinian nationalism*, New York: Columbia University Press
- Naqvi, B. (1986). King Hussein's alternative strategy, *Pakistan Horizon*, 39(3), 26-38
- OHCHR, <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/regular-sessions/session31/database-hrc3136> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2023)
- Oslo Anlaşması-I. (1993). <https://peacemaker.un.org/israelopt-osloaccord93> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2023)
- Oslo Anlaşması-II. (1995). https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20PS_950928_InterimAgreementWestBankGazaStrip%28OsloII%29.pdf (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2023)
- Öke, Mim Kemal (2021). *Siyonizm ve Filistin sorunu (1880-1923)*, (8. Baskı), İstanbul: Timaş Yay.
- Pappe, I. (2011). *Ortadoğu'yu anlamak*, (2. baskı), (G. Atmaca, Çev.), İstanbul: NTV yayınları
- Rahman, O. H. (2020). *The state-plus framework: A confederal solution for Israel-Palestine*, Washington: The Brookings Institution
- San Remo Konferansı. (1920). <https://www.bu.edu/mzank/Jerusalem/tx/SanRemo.htm> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2023)
- Schanzer, D. (2008). *Hamas vs. Fatah: The struggle for Palestine*, New York: Palgrave Macmillan
- Stein, K. W. (1984). *The land question in Palestine, 1917-1939*, The University of North Carolina Press
- Strindberg, A. (2000). Damascus-based alliance of Palestinian forces: A primer, *Journal of Palestine Studies*, 29(3), 60-76.
- Trump Barış Planı, Peace to prosperity, 2020, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperty-0120.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2024)

- UN (1980). *Land Acquisition in Palestine*, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-208638/> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2023)
- UN (2023). <https://www.un.org/unispal/document/human-rights-council-hears-that-700000-israeli-settlers-are-living-illegally-in-the-occupied-west-bank-meeting-summary-excerpts/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023)
- UNRWA Raporları. (2023). <https://www.unrwa.org/resources/reports> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023)
- UN Watch. (2018). 2018 UN General Assembly resolutions singling out Israel <https://unwatch.org/2018-un-general-assembly-resolutions-singling-israel-texts-votes-analysis/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023)
- UN Watch. (2019). UN committee condemns Israel 8 times, rest of world 0, <https://unwatch.org/un-committee-condemns-israel-8-times-rest-of-world-0/> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2023)
- UN Watch. (2020). UNGA condemned Israel twice today for 2020 total of 17, rest of world 6 <https://unwatch.org/unga-condemned-israel-twice-today-for-2020-total-of-17-rest-of-world-5/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023)
- UN Watch. (2021). 2021-2022 UNGA resolutions on Israel vs. rest of the world <https://unwatch.org/2021-2022-unga-resolutions-on-israel-vs-rest-of-the-world/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023)
- UN Watch. (2022). UNGA resolutions on Israel vs. rest of the world, <https://unwatch.org/2022-2023-unga-resolutions-on-israel-vs-rest-of-the-world/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023)
- UN Watch. (2023). UN General Assembly condemns Israel 14 times in 2023, rest of world 7 <https://unwatch.org/un-general-assembly-condemns-israel-14-times-in-2023-rest-of-world-7/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023)
- Wye River Momerandum. (1998). <https://peacemaker.un.org/israelopt-wyerivermemorandum98> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2023)
- Yesh Din. (2016). <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/%D7%9E%D7%9B%D7%99%D7%91%D7%95%D7%A9+%D7%9C%D7%A1%D7%99%D7%A4%D7%95%D7%97/From+Occupation+to+Annexation+English+Yesh+Din.pdf> (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2023)
- Yesh Din. (2021) <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/UN+Special+Rapporteur+->

[+The+impact+of+Israeli+settlements/YeshDin+-+Hashpaat+4.21+-+Eng+FINAL.pdf](#) (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2023)

Yesh Din. (2023). <https://s3.eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/The+Platform/State-of-the-Occupation-A-Joint-Situation-Report+June+2023.pdf> (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2023)

Zeedan, R. (2020). The Palestinian political parties and local self governance between during the British mandate, (M. J. Cohen, Ed.). *British mandate in Palestine*, (ss. 84-86), New York: Routledge, “

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Obstacles to the Two-State Solution in Palestine and a Deal Proposal

---

Extended Abstract

---

1. Introduction

Britain, which occupied Palestine in World War I, promised Zionists to establish a Jewish national home there, ignoring the Arab majority. Not only could Britain failed to establish the home, but it also caused great hostility among Palestinian groups. Britain's termination of the mandate in 1948 without solving the problem made conflict between Arabs and Jews inevitable. In the ongoing process, Israel's systematic occupation has made the problem unresolvable. This study aims to reveal the obstacles to the two-state solution, which is seen as the most reasonable solution to the Palestine-Israel issue. Despite the large number of studies on the question, no study focuses on the multiple obstacles to the solution. This study aims to fill this gap. The study also contributes to the issue by proposing a deal draft.

2. Method

This study uses a qualitative method and categorizes the obstacles to the two-state solution. The obstacles were discussed under three headings: obstacles arising from Israel, arising from Palestine, and arising from the international community.

3. Results and Discussion

The study has revealed that the obstacles arising from Israel are; Zionist irredentist state policy, Israeli political parties' inability to agree on foreign policy, Israel's systematic occupation policy, Israel's opposition to peace talks, and Israel's non-compliance with the United Nations resolutions.

The obstacles arising from the Palestinian side are; objections of some resistance organizations to the two-state solution, disagreement and enmity among the resistance groups, and lack of a legitimate government.

Finally, the obstacles arising from the international community are; ineffective decision-making mechanisms and the weak structure of the United Nations, failure of the several states and some multinational corporations to comply with UN Resolutions.

4. Conclusion

In the conclusion part, a deal to the Palestine-Israel question is proposed by the author, which briefly includes the following clauses: the establishment of two states on the 1967 borders; East Al-Quds (Jerusalem) being the capital of Palestine, and the sovereignty right here belonging to the State of Palestine; getting connected of Gaza and the West Bank with a tunnel; Israel's withdrawal from the occupied territories in Palestine, Syria, and Lebanon; having of both states full sovereignty in their own land, sea, and air spaces and borders; appointment of a state as a guarantor to manage the transition period in Palestine; establishment of Palestinian Armed Forces and disarmament of the resistance organizations, recognition of the State of Palestine and the State of Israel by all member states of the United Nations.